

36. Měna a měnné poměry v různých zemích světa.

Státy ustanovením platidel pro peněžité plnění projevují nejpatrnější společenskou moc a mívají tím také značný vliv na rozdělení důchodů i majetku mezi svými občany. Platidla, která stát ustanovuje, jež se stávají zároveň všeobecným měnidlem a jichž se používá jak k míře hodnot tak i k oceňování všelikých důchodů v území tohoto státu, zovou se *měnnými* penězi (valutárními). *Celá soustava státních platidel v určité zemi zve se její měnou nebo valutou.**) Podle toho bychom měli rozeznávatí tolik různých měn, kolik je různých států nebo říší. I skutečně také se mluví o měně německé, anglické, francouzské, italské, severoamerické, argentinské, chilské, brasílské atd.

Tato úplná různost a pestrost i nesměrnost jednotlivých měn se projevuje hlavně při měnách skutečně autoritativní povahy, tedy hlavně při měnách papírových. Ale mezinárodní styky přiměly jednotlivé státy a říše, aby jejich *měny* byly co možná málo odvislé od jednotlivých státních hranic a území, aby je uvedly ve stálý vzájemně měřitelný poměr.

Taková mezinárodní úprava stala se možnou, když v různých zemích se ceny platidel hleděly uvésti v soulad a v souhlas s cenami všeobecně uznávaného zboží. *Tímto zbožím jest nyní jediné a výlučné zlato. Dříve takovým zbožím bylo pro jednotlivé země také stříbro*, ale to zůstalo nyní jen ve zcela nezávažných zemích základním měnidlem. Velká většina zemí na světě zvolila si tedy zlato za měnnou hodnotu a mezinárodní měnou byla před válkou naporád *měna zlatá*, t. j. taková úprava státních platidel, aby jich cena byla podstatně a jediné určována i odvislá od cen zlata. Za války se ovšem měny válčících států silně pozměnily a odchýlily od cen měn zlatých.

Zůstaly vedle toho měny, které mají svou platnost a uznání pouze v oněch zemích, pro které je státní moc určila, když nemají pevného poměru k ceně zlatých peněz. Tyto navzájem neodvislé měny, které nemohou mít mezinárodně *ustáleného* vzájemného početního vztahu a jichž cena se řídí pouze mocí (a hospodářskou silou) státu je ustanovujícího i jak mocí té stát ten používá, po případě zneužívá, zovou se *měnami papírovými*. Takové měny povstávají všude, kde okolnostmi finančními přinuceni nemohli udržeti a uhájiti stálý pevný poměr svých platidel k ceně zlatých peněz.

[Papírové měny před světovou válkou byly v Evropě pouze na poloostrově pyrenejském (ve Španělsku^{**)} a Portugalsku) a v někte-

většině skoro jen na země neutrální; poněvadž však výtěžků zlata za války podstatně neubýlo, projevila se menší jeho potřeba nižší jeho hodnotou. Tak se aspoň částečně vysvětluje také všeobecná dražota i v zemích neutrálních a dražota ona se vztahovala arci i na stříbro, které ostatně nezdražilo ani o tolik, o kolik ostatní zboží. Nyní i po válce si stříbro udrželo z těchž důvodů vysokou cenu.

Že zlato v neutrálních zemích za války přestávalo býti přílž vzácným zbožím, poznává se z toho, že cedulové banky států skandinávských (Švédska a Norska), ve Španělsku a ve Spojených Státech amer. občas ani *zlato nepřijímaly, aby je směňovaly za bankovky*.

*) Francouzsky *vaieur*, anglicky *value*, kteréžto názvy však jsou zároveň výrazy pro „hodnoty“ vůbec.

**) Bylo nápadno, jak ve Španělsku měna papírová za války stoupla a stala se zlatou, takže španělská cedulová banka nechtěla ani zlata za své bankovky směňovati. To se vysvětluje velkým přítokem zlata, které bylo vyváženo z válčících zemí.

rých zemích poloostrova balkánského. Mimo Evropu mají papírovou měnu v čelných republikách jihoamerických, jako v Brasílii, Argentině, v Chile i v jiných španělských státech amerických (na př. v Mexiku). Ale občas vyskytovaly se a vyskytují se ještě papírové měny v zemích velmocenských (v Itálii, Rakousko-Uhersku, Rusku, ano i ve státech německých, ve Francii a j.), když jakékoli poruchy finanční přervaly spojitost platidel s mezinárodními zlatými penězi (dříve i stříbrnými). Proto měny papírové, ačkoli by nemusely býti jinak zrovna špatnými, nabyly *právem* neblahé pověsti.]

Abysměna jistě země byla zlatou, a tím aby mezinárodně měla zabezpečenu určitou *cenu* vůči měnám ostatním (zlatým), nemusí tam obíhati skutečně ani zlaté peníze ve větším a patrnějším množství. Stačí jen, aby se *provedla* jistá opatření, kterými se ceny obíhajících státních platidel udržují v jistém pevně ustáleném poměru k ostatním měnám zlatým a k světové tržní hodnotě zlata. Tak před válkou skoro po 20 let byla rakousko-uherská měna korunová měnou podstatně zlatou, ačkoli obíhaly po výtce jen peníze papírové a jiné peníze notální (mince stříbrné, niklové a bronzové). Ale koruny péčí rakousko-uherské banky, — (kterážto péče byla bance přísně zákonem uložena) — byly udržovány na hladině ceny rovnající se ceně onoho množství zlata, jaké podle zákona pro koruny bylo stanoveno, t. j. že 1 koruna = 304,9 miligramu ryzího zlata. Podobně tomu bylo při měně italské a dosud tak je tomu při měně východoindické, která má jen notální peníze pro domácí oběh (stříbrnou rupii) a jež je shodná přece se zlatou měnou anglickou.

Nejjednodušší zařízení pro to, aby měna zůstala v určitém pevném vztahu se zlatými měnami spočívá buď na jedné straně ve volném ražení měnných mincí zlatých na účet soukromníků nebo na druhé straně opatřením, aby veškerá, zákonem ustanovená platidla čili peníze — ať valutární zlaté, ať jakékoli notální — mohly kdykoli bez překážek a bez újem kvantitativních býti směňovány za rovnocenné jim množství zlata (neb i za přiměřenou váhu zlatých peněz jakéhokoli rázu). Takové zařízení ani nemusí *hned přímo* směřovati k nabytí zlata za platné peníze, nýbrž stačí k tomu také nepřímá cesta, že se dají získati platidla na kterékoli zlaté měny nebo mince (že možno koupiti devisy, cheky nebo telegrafní výplaty na zlaté měny) přibližně za poměr zákonem ustanovený.

Touto cestou udržována byla na př. rakousko-uherská korunová měna na úrovni měny zlaté. Rakousko-uherská banka totiž svou *devisovou politikou**) stále pečovala o to (před vypuknutím války), aby kterékoli platy do zemí se zlatou měnou bylo možno uhrázovati devisami, cheky, telegrafickými nebo podobnými jinými výplatami v přibližném poměru takovém, že za 3280 K bylo možno dostat 1000 g ryzího zlata, po případě že bylo možno obdržeti přibližnou tuto váhu ryzího zlata, obsaženou v dodaném množství kterýchkoli cizích zlatých mincí. Pokud rakousko-uherská banka toto přiměřené množství zlata, zlatých mincí nebo jiných ekvivalentních platidel skutečně dodávala při nepatrné odchylce kvantitativní — (odchylky nikdy nečinily ani

*) O té politice se jedná při úvěru.

plného 1⁰/₀) — byla měna rakousko-uherská také fakticky zlatou, ačkoli *formálně dle zákona jí nebyla nikdy*. Neboť zlaté mince buď vůbec nekolovaly nebo obíhaly jen pořídku a korunová platidla notální nemusila býti směňována za zlato (leč jen při platech do ciziny banka byla povinna dodávati přiměřeně rovnocenná cizí platidla ve zlatých měnách).

Stejně i východoindická měna nebyla a není dosud formálně zlatou, ale fakticky zlatou jest, jelikož anglická vláda pečuje, aby východoindické rupie byly směňovány za zlaté mince anglické (za libry sterlingů) ve stanovených poměrech i aby za anglické peníze bylo lze vždy dostati rovnocenné množství rupií. Poněvadž a pokud anglická měna jest zlatou, jest též východoindická měna de facto zlatou, ačkoli tam kolují pouze notální peníze stříbrné (a drobné z jiných méně hodnotných kovů).*)

Měny *čistě zlaté* jsou ony, kde neomezeným platidlem pro kohokoli jsou stanoveny valutární mince zlaté a kde ostatní notální peníze (mince drobné nebo neúplné hodnoty a peníze papírové) lze vždy směniti v plné hodnotě za zlaté peníze, třeba jinak měly i nucený oběh. Takovými měnami jsou na př. měna anglická, byla měna německá (před válkou), nebo měna japonská, měny skandinávských států a Severoamerické Unie. V Anglii jsou stříbrné mince a mince z jiných kovů pouze drobnými, a papírové peníze — bankovky anglické banky — měly sice nucený oběh, ale banka anglická byla při tom povinna směňovati je kdykoli za úplně stejné množství mincí zlatých.***) Bankovky, které jsou takto jen vlastně poukázkami na zlaté peníze, zoveme *provisorními* (nebo *prozatímními*) penězi, jelikož jest možno kdykoli je směniti za *definitivní* (konečné) peníze zlaté.

Proti tomu bankovky za zlaté mince nesměnitelné, zovou se *bankovkami definitivními*, jelikož jsou konečným neodvolatelným platidlem. *Bankovky definitivní* zakládají *měny papírové*, když nesměnitelnost jejich jest *naprostá*, t. j. když za ně nelze pravidelně dostati zlatých mincí v pevně napřed stanoveném poměru. Jsou-li však takové formálně nesměnitelné bankovky přece jen směňovány v určitém přibližně stálém poměru za mezinárodní platidla cizích zlatých měn, může měna se udržovati na úrovni měn zlatých a býti *fakticky zlatou*. [Takovou byla měna rakousko-uherská a italská před válkou.]

Vedle měn čistě zlatých jsou měny *neúplně zlaté*, které kromě zlatých valutárních mincí mají v oběhu jiné notální *kurantní* mince (stříbrné neúplné hodnoty), kde sice bankovky kolující jsou provisorními penězi, ale při směňování za kov se mohou také vypláceti notálními mincemi neúplné hodnoty (stříbrnými). To jsou zbytky dřívějších měn t. zv. *dvójitých* (*bimetalistických*), kde stříbro bývalo také valutárním kovem (na př. v zemích mincovní Unie latinské podle poměru 1 kg zlata = 15¹/₂ kg stříbra), ale kde ražení valutárních stříbrných mincí bylo zastaveno. Dosud tam kolující stříbrné

*) Za světové války a po ní stříbrná východoindická rupie nabyla značně vyšší ceny než jaká jí byla přisouzena podle valutárních ustanovení v anglické měně. Ovšem zdá se, že nynější vysoká cena stříbra ve zlatě bude jen přechodní trvanlivostí.

**) Povinnost směňovati bankovky za zlaté mince za války byla zrušena.

běžné mince byly ponechány v oběhu a musejí býti přijímány při povinných platech v neomezeném množství (kurantní mince stříbrné).

Poněvadž jest možnost bankovky vypláceti také notálními penězi (stříbrnými mincemi) nejsou takové měny úplně formálně zlatými. Pokud však při platech do ciziny lze za bankovky přece obdržeti zlatá platidla cizí přibližně podle zákonného poměru — třeba někdy s jistým nepatrným doplatkem — jsou i tyto měny zásadně neúplně zlaté měnami *fakticky* zlatými. Je tu asi týž poměr, jak bylo o něm vykládáno při měnách rak.-uherské a východoindické.

Takovými měnami byly tedy (před válkou) měny *latinské mincovní Unie* (Francie, Švýcarska, Belgie a Itálie) a měna holandská. Francouzská banka (*Banque de France*) nebyla nucena směňovati své bankovky pouze za zlaté mince, nýbrž mohla za ně vypláceti také pětifranky stříbrné, neúplné hodnoty (a podobně i cedulové banky v ostatních zemích oné Unie). Pokud však někdo trval na výplatě zlatými mincemi, mohla banka pro ně stanoviti nad zákonnou jich platnost ještě mírnou přírážku (1⁰/₁₀₀ někdy i více). Na př. za 100.000 *frs* ve zlatých mincích musilo se složit 100.100 *frs* v bankovkách (nebo ve stříbrných pětifrancích), čemuž se říkalo, že na zlato stanovila banka *prime* nebo *premií* 1⁰/₁₀₀. Touto *premií* *politikou* obhajovala francouzská banka své zásoby zlata, kdyby se byly nějak nápadně ztenčovaly. Zlata pro oběh domácí se tolik nepotřebovalo, jelikož stačily k platům mince stříbrné a bankovky, které mají nucený oběh, kdežto pro zahraniční mezinárodní platy onen mírný nádavek na zlaté mince nikterak podstatně nevadil, jelikož i jinak ceny čistě zlatých měn se pravidelně od sebe mohou odchylovati až o zlomek několika promil (následkem dopravy a výloh při nutném novém ražení nebo po případě při tavení mincí).

Jelikož banka francouzská někdy po celá léta neúčtovala na zlaté mince žádných premií, a když byla v řídkých případech nucena premie účtovati, počítala je pouze velmi mírnými sazbami (1⁰/₁₀₀ nebo 2⁰/₁₀₀, zřídka kdy více), jest zřejmo, že i taková neúplná zlatá měna byla prakticky *skutečnou měnou zlatou*. Výhody z této premií *politiky* byly jinak velmi dobře patrný (zrovna jako z politiky devisové při rakousko-uherské bance) a vyvažují pouze theoretické námitky proti neúplné přesnosti takových zlatých měn. [Ovšem není přímou vadou devisové a premií *politiky* samy, že byla za války odklizená tak lehce a hravě. To připadá na účet finanční úvěrní politiky státní.]

To jsou podstatná ustanovení o měnách. Méně závažné jsou jednotlivé technické i jiné předpisy o zhotovování a platnosti peněz jak kovových tak papírových. Dokud nebylo určitých státních výlučně platných měn, byl upravován peněžítý oběh spíše soukromým obchodem, jako tomu je dosud v Číně, kde směny statků se dějí za stříbro jako za jiné zboží (*in natura*) a nikoli snad za ražené a zákonitě stříbrné peníze. Stříbro i ražené se tam cení podle své váhy a jakosti a pokud jsou v oběhu peníze (papírové) mají platnost čistě soukromou, spočívají na úvěru; jsou to soukromé poukázky na určité množství stříbra (a tím po případě i na určité množství zboží, které lze za stříbro koupiti).

Takové soukromé peníze a peněžní poukázky mohou se i jinak za spořádaných nebo nespořádaných měn vyvinouti a spočívají na bankovních zařízeních platebních, na *sprostředkování platů bez skutečných výplat jakýchkoli peněz*. Dříve banky prostředkovaly platy na př. pomocí smének. Odtud i vznik směnky jako platebního papíru. Nejznámějším příkladem jiného podobného sprostředkování platů za nespořádaných a pestrých poměrů roztržštěných měn v Německu byla *girová banka v Hamburku*. Ta si přímo zavedla zvláštní měnu, jejíž peníze nebyly nikdy ani raženy ani v oběhu, t. zv. *bankomarku* (stanovenou ve váze $8\frac{1}{3}$ g ryzího stříbra a rovnou polovině tolaru stříbrného). Kdo chtěl použití bankovních platebních zařízení (girových), musil mít u banky jistou váhu stříbra uloženu, a z té se mu platy jeho jménem a na jeho účet provedené odpisovaly, kdežto inkasa se zase do účtu jeho kovové hotovosti připisovaly. Tak mohli klienti této banky navzájem si platit pouhými prepisy v účtech bankovních bez jakýchkoli peněz. Súčtování se dělo tedy na základě jednotky, která nebyla ani ražena ani v oběhu, nýbrž pouze byla početní jednotkou (kladenou = $8\frac{1}{3}$ g ryzího stříbra).

Podobná bankovní zařízení girová jsou nyní vůbec běžná, ale na podkladě skutečných peněžních jednotek jednotlivých platných státních měn.*)

Vypořádání platů za kov in natura nebo jeho účtování bankovním girem jest snadno možné jen při obchodech ve velkém. Jinak by takové placení v drobném obchodě bylo velmi stíženo, nebo bylo by po většině nemožné za nynějších čilých směn, na které veškeré naše živobytí jest zařízeno. Proto bylo nutno zavésti platidla všem běžná a zaručená a to i tam, kde ani žádná měna není — jako v Číně — aspoň pro platy menší. Takové státně zaručené (kovové) peníze kolují také v Číně; jsou to měděné *sapeky*, které tam ovšem také svou platnost mění dle ceny mědi.**)

Aby se při takových měnách ušetřilo vážení a vyšetřování jakosti kovu, použilo se *mincí*, které byly státní mocí ověřeny co do váhy a jakosti dokonalou technickou úpravou. Arci původně stát tu nepojímal svůj úkol, jakoby byl pouhým ověřovatelem a ručitelem za správnost mince, nýbrž mincovnictví bývalo zneužíváno za zdroj důchodů paňovníkových a vedlo k všeobecnému zhoršování (zlehčování) mincí. Během doby se však ukázalo, že podobným zlehčováním stát sám sobě nejvíce škodí ztrátami na svém úvěru i na své moci, a že tím jen ochuzuje své občany i jich poplatní sílu ochromuje.

*) O tomto zařízení girovém (chekovém), jakož i o vypořádání účtů girových mezi různými bankami (o clearingu) pojedná se až při bankovním sprostředkování. Z těchto girových zařízení R. Liefmanna a jeho stoupenci dokazují, že peněžní početní jednotka je vůbec neodvislá od jakékoli hmotné látky a že mírou její jsou důchody; ale zapomínají, že důchody samy se měří peněžitými jednotkami a že vztahy ty jsou vzájemně podmíněny.

***) Mohlo se tedy jistým právem tvrdit, že v Číně mají měnu měděnou, ovšem jen pro drobné platy. Ostatně byla měna měděná v osmnáctém století pro všechny platy ve Švédsku, ale zvrhla se brzy ve znehodnocenou měnu papírovou. — Měna měděná je nepraktická a nehodí se nijak pro větší platy, jelikož peněz měděných ve větších hodnotách nelze k platům ani použít, i musily by pro trochu větší platy býti zavedeny bankovky.

Kdyby stát své svrchovanosti platební chtěl v rozpacích (po případech existenčních) zneužiti, má k tomu nyní daleko schůdnější a mnohem vydatnější cestu ve vydávání peněz papírových. Proto zlehčování mincí státem naprosto vymizelo a zbylo už jen penězokazům.

Mince se zhotovují nyní technicky dokonale následkem pokroků ražebních. Z praktických důvodů — aby totiž náklady ražebné nebyly zbytečně veliké — dovolují se však nepatrnější odchylky jak při váze tak i v jakosti mincí. To jsou t. zv. *remedia* (odchylky v promilech váhy nebo jakosti), kterými se omezuje určitá váha a jakost mince. Mince jsou kromě toho uměleckými výrobky, jednak pro lepší vzhled, jednak aby jich padělání bylo ztíženo. Remedii používá se však nikoli k tomu, aby mince byly snad horší, nýbrž aby na jednotlivou minci nemusila se věnovati přílišná a nákladná pečlivost a úzkostlivost. Remedium tedy může býti i v tom smyslu, že mince má váhu o něco větší a jakost o něco lepší nežli je pro platidlo určena.

Jinak je tomu při váze mincí, které již byly po určité doby v oběhu a oběhem jim na váze ubylo (otřely se). Takové mince se neběrou hned z oběhu, ani když jim po případech více na váze ubylo než obnáší remedium, nýbrž jsou při platech soukromých i veřejných berné ještě tehdy, když nemají úplné (remediem vymezené) váhy. Až po jakou zmenšenou váhu smějí takové mince kolovati, to zove se *trpěnou váhou* (Passiergewicht). Když mince na tuto váhu zmenšené se vrátí státu, který je razil, ztrácí stát onen rozdíl obsahu kovového, který se otřením poněkud zmenšil. Jestliže však váha mince v oběhu se udržující klesla pod trpěnou váhu, nese její vlastník celou újmu na její hodnotě. Toto ustanovení bylo nutné, aby neobíhaly mince příliš zlehčené. Mince pod trpěnou váhou nesmí však již kolovati a bývá při placení odmítána.

Vedle mincí valutárních (zlatých) razí se ještě mince notální. A sice jednak se razí mince s plnou platností bez omezení na určitou výši při povinném placení t. zv. *mince kurantní* (stříbrné). Jejich kov nemívá plné hodnoty, která minci přísluší jako zákonnému platidlu, a proto je jmenujeme notálními. Takovými kurantními mincemi byly na př. rakousko-uherský stříbrný zlatník = 2 K, nebo francouzský (belgický, švýcarský) pětifrank = 5 frs, nebo holandský zlatý stříbrný nebo východoindická rupie, americký stříbrný dolar, atd.*)

Vedle toho všude se razí mince s omezenou platností; povinné platy lze jimi konati jen do určité výše (pouze samému státu je vydávajícímu lze jimi platiti do výše neomezené). To jsou *mince drobné*.

Drobné mince se vyskytují ve všech měnách s hodnotou kovového obsahu značně menší nežli je jejich zákonitá platnost. Kdyby obsah jejich kovu byl náhodou vyšší hodnoty než jim zákon přisuzuje, tavily by se a mizely by z oběhu (prodávaly by se jako zboží) a brzy by oběh neměl vůbec potřebných drobných platidel. To pocítilo se mnohdy i tenkrát, když byly i jen ještě vzdálené obavy, že by mohla hodnota zákonných peněz klesnouti blízko k úrovni kovu, ob-

*) Kurantními mincemi byly také německé stříbrné spolkové tolary = 3 říš. markám až do prvních let tohoto století.

saženého v drobných mincích; z těch obav lichých hned se drobné mince thesaurovaly, jako se to pozorovalo při vypuknutí světové války v příčině drobných stříbrných peněz rakousko-uherských.*)

Jednotlivé měny mají tento podklad zákonný:

[V **Rakousko-Uhersku** byla r. 1892 zavedena měna korunová (rak.-uher.), která měla být zlatou s prozatímním oběhem kurantních stříbrných zlatníků. Fakticky ke směnitelnosti bankovek za zlaté mince se nedospělo, ale bankovní politikou devisovou byl udržován pevný vztah rakousko-uherských korun k zlatým měnám podle zákonného poměru po dvacet let až do války. Od vypuknutí války měna byla úplně od zlaté base odpoutána.]

Podkladem rakousko-uherské korunové měny bylo, že 1 kg ryzího zlata = 3280 K, čili banka vyměňovala za 1 kg zlata 3278 K, což ovšem za války a po válce bylo bez praktického významu. Naopak za koruny papírové a stříbrné i jiné drobné peníze nebylo lze dostati zlata dle pevné relace ani přibližně. Drobné mince byly stříbrné 5 K, 2 K, 1 K, niklové byly 20 h, 10 h, bronzové 2 h a 1 h a železné 20 h a 2 h. — Byl ještě stříbrný zlatník = 2 K, vážící 11 $\frac{1}{10}$ g stříbrného ryzího,**) jakožto mince kurantní, kdežto stříbrná koruna má též obsah ryzího stříbra jako drobná mince frank, totiž 4.175 g ryzího nebo 5 g hrubého stříbra (tedy také jakost jest totožná s frankem, totiž 0.835).***)

V **Německu** jest měna marková a byla zlatou (čistě) před válkou. Za války směnitelnost bankovek byla zastavena a cena papírových peněz hluboko poklesla proti ceně zlata v mincích obsaženého. Raženy byly zlaté mince podle poměru 1395 M = 500 g ryzího zlata. Říšská banka vyměňovala zlato poměrem: 1392 M za 500 g ryzího zlata. Cedulové banky vedle říšské banky německé jsou *bavorská* v Mnichově, *saská* banka v Drážďanech, *virtemberská* cedulová banka a *badenská* banka. Oběh těchto lokálních bank byl nepatrný proti oběhu banky říšské (v míru jen asi 6 $\frac{1}{10}$ celého říšského bankového oběhu). [Dříve bylo těchto cedulových bank mnohem více, po zavedení německé markové měny asi 31; většina jich tedy zanikla.]

Drobné německé mince byly raženy stříbrné, niklové, bronzové a železné. Stříbrné byly voleny tak, že 1 M = 5 g ryzího stříbra. V oběhu byly stříbrné 5 M, 3 M, 2 M, 1 M a $\frac{1}{2}$ M. Niklové byly 25 S, †) 10 S, a 5 S, bronzové 2 S, a 1 S. [Drobných mincí koncem března 1913 obíhalo za 1240 mil. M. — Za války byly raženy také drobné mince železné místo niklových a bronzových.]

*) Je sice pravda, že prodlením války také stříbrné mince nabyly mnohem vyšší ceny než peníze papírové. Ale ani to nebylo dostatečným důvodem hned na počátku války stříbrné mince thesaurovati, jelikož se mohla za ně dostati mnohem vyšší hodnota v mincích zlatých nebo ve zlatě neraženém!

**) Všechny tyto mince stříbrné ve válce i po ní nabyly několiknásob vyšší ceny nežli peníze papírové. Na př. v září 1919 stříbro v rakouském stříbrném zlatníku dostoupilo tržní ceny až 12 K československých, čili ceny šesteronásobně než dříve byla jeho cena nominální.

***) Po válce v nových státech bývalé rakousko-uherské monarchie zprvu obíhaly znehodnocené rakousko-uherské koruny, které však záhy se rozlišovaly v jednotlivých státech. Buď byly okolkovány nebo přetisknuty razítkem dotyčného státu. Tím vznikly nové měny států, které dosud jsou neurovnány a budou nahrazeny měnami samostatnými.

†) 1 M = 100 S, (Pfennig).

Ve **Francii** jest táž měna jako ve Švýcarsku, Belgii a v Itálii, kteréž země uzavřely stále obnovovanou *mincovní Unii latinskou*. Ve všech těchto zemích kromě zlatých mincí, jichž se razí 3100 frs z 1 kg hrubého zlata jakosti $900/1000$, kolují *kurantní stříbrné pětifranky* mince to notální, které však při povinných platech se musejí přijímati do neomezené výše. Drobné mince jsou v každém státu domácí (nacionalisovány) i nejsou platny v jiném státu unie a oběh jejich jest omezen, takže je raženo určité množství na každého obyvatele. Také bankovky, které mají nucený oběh, jsou nacionalisovány; v době míru je musely banky směňovati za peníze kovové (ale také za stříbrné pětifranky). Jest známa premiová politika banky francouzské. Za války byly bankovky prohlášeny za nesměnitelné a měna francouzská se stala na ten čas papírovou.*)

Drobné mince ve Francii jsou stříbrné 2 frs a 1 fr jakož i niklové a bronzové. [Drobný 1 fr je svým obsahem kovu totožný s rakousko-uherskou korunou.]

V **Itálii** dlouhou dobu ke konci 19tého století byla měna papírová; dosud tam zlaté mince neobíhají, ale cena italských bankovek se podstatně od ceny zlatých mincí frankových již delší dobu před válkou nelišila. Nyní je měna zase papírovou. Frank v Itálii se zove *lirou (lira)*.

Těž v **Lucembursku** se počítá na franky; jinak tam kolovaly také německé a holandské peníze.

Nominálně frankovou měnu mají také *státy balkánské*:

Rumunsko, kde franky se zovou *leí* = 100 bani, **Srbsko**, franky zvané *dinary* = 100 stotinek, **Bulharsko**, franky: *lev* = 100 stotinek a **Recko**, franky se tam zovou *drachmami* = 100 lept. Většinou za nepokojných dob bývají měny ty papírovými. *Papírovou* podobně byla měna *španělská*, kde franky zvány jsou *pesetami* = 100 centavos. Koncem 19. století silně se lišily až o 50% i více od ceny zlata ve frankových měnách. Za světové války španělská peseta se vyrovnala zlaté, ba měla proti zlaté až mírné agio.***)

Zlatou byla měna *finská*, kde frank jest zván *mark* = 100 pänni. Také ve Finsku válkou hodnota peněz poklesla.

V pevném vztahu s frankovou měnou byla měna v **Rusku**, která byla až do války čistě zlatou, za války ovšem jako měny ostatních válčících států plně hodnoty zlatých mincí nedosahovala. Tím hůře klesla cena její za zmatků poválečných. Základní jednotkou byl *rubl* = $2\frac{2}{3}$ frs, čili 8 frs = 3 ruble (20 frs = $7\frac{1}{2}$ ruble). Mince kurantní byly pouze zlaté; stříbrné ruble byly pouze mincemi drobnými.

Zlatou měnu mají země nordické **Dánsko**, **Švédsko** a **Norsko** tvořící *skandinávskou mincovní Unii*. Základem jest nordická *krona* (množné číslo *kronor*); 2480 kronor = 1 kg ryzího zlata.

V **Nizozemí** je *holandský zlatý*; 10 *hfl* = 6.048 g ryz. zlata = 6.72 g zlata $900/1000$. Vedle zlatých mincí kolují stříbrné kurantní mince hol.

*) Cena papírových peněz francouzských i po válce klesla občas až pod $\frac{2}{3}$ ceny peněz zlatých. Ještě níže byly ceněny papírové franky belgické a zvláště italské.

**) To je novým dokladem, jak hodnota zlata za války skutečně poklesla.

stříbrné zlatníky; vedle toho $2\frac{1}{2}$ hfl vážíci 25 g stříbra jakosti 0·945 je také kurantní mincí.

Portugalsko a Turecko mají měny papírové. Pro Portugalsko jest základní jednotkou *milreïs*, jichž $4\frac{1}{2}$ asi se čítá na libru sterlingu. Milreïs jest 1000 reïs; kolují pouze mince drobné a papírové, a cena peněz portugalských bývá dosti značně pod paritou. — V **Turecku** se razila zlatá turecká libra (značně menší než anglická libra sterlingu), která má určitou důležitost pro obchod s cizinou. Jinak jest měna papírová. Libra turecká se dělí na 100 piastrů a piastr na 40 para, 1 para na 3 aspry. [Aspry jsou tedy $\frac{1}{12000}$ libry turecké. Cena turecké libry ve zlatě jest mnohem nižší než cena libry sterlingu; tím více tedy cena libry turecké v papírech je skrovnější. Libra sterlingu se dělí na 240 *d*, kde *d* (penny) jest skoro nejmenší peníz kolující ve Velké Británii. Jest zajímavo, jak turecká nejnepatrnější mince *oběžná* byla již dříve ze míru nepatrným zlomkem (snad asi $\frac{1}{70}$ neb $\frac{1}{80}$) ceny anglického *penny*. — Za války byla prohlášena nová úprava turecké měny, ale jaké bylo provedení toho, není dosud ve výsledcích známo. V podstatě se upravila podle měny německé a s ní zároveň hluboko poklesla.]

Zvláště důležitá je měna **Velké Británie s Irskem** a její kolonií. Je to měna značně i svým dělením odchylná od měn ostatních. V britické říši již od 18. století byla zavedena měna zlatá. Došlo k tomu téměř náhodou, jak již o tom se zmínka stala. — Z 40 troy *oz* zlatá *standardského* (jakosti $\frac{11}{12}$) razí se 1869 liber sterlingů (£). Libra sterlingů se dělí na 20 *sh* a 1 *sh* na 12 *d*, tedy 1 £ = 240 *d*. Drobné mince jsou stříbrné po většině (menší také bronzové). [Z 1 troy stříbra $\frac{222}{240}$ či *standardského* razí se 66 *sh* čili z 1 oz standard. $5\frac{1}{2}$ *sh* = 66 *d*. Podle toho je poměr hodnot stříbra ke zlatu jako 1 : 14·28, čím je ovšem stříbro ražené v shillincích více ještě nadceňeno nežli v drobném 1 franku nebo dvoufranku a mnohem více ještě nežli ve stříbrných pětifrancích.]

V **koloniích britských** jest buď měna mateřské země nebo měna severoamerická jako v Kanadě nebo měna počítaná v pevném vztahu k méně anglické, jako ve Východní Indii, kde 1 £ = 15 rupií anebo 1 rupie = 16 *d*.*) — Kolují však jen rupie stříbrné, které se dělí na 16 annas a 1 anna na 12 pies. Rupie váží $\frac{3}{8}$ oz stříbra $\frac{11}{12}$ jakosti (nikoli *standardského*). [Při tržní ceně stříbra 24 *d* za 1 oz stand. bylo by stříbro v rupii obsažené za 8·92 *d* pouze (tedy stříbro v rupii mělo by jen 53·75% ceny zákonem stanovené). Tržní cena stříbra by musila býti za 1 oz stand. = 43·055 *d*, aby hodnota stříbra v rupii se shodovala s její zákonnou cenou.**)]

V severoamerické **Unii** je měna zlatá. Razí se zlaté *dollary*, 10*dollary* („*eagles*“) a 20*dollary* („*double eagles*“). Kromě toho obíhají kurantní stříbrné *dollary*. Zlatý dollar váží 25·8 *grains* hrubého nebo

*) Na poloostrově malaackém v Zadní Indii a ve „*Straits-Settlements*“, na britických ostrovech v Sundském moři (na Borneu britském a j.) a na Hongkongu je měna stříbrná. Kolují tam různé stříbrné mince podle váhy stříbra ceněné. Také se pro ně razí zvláštní *stříbrný britský dollar*.

***) Za války a také po válce stříbro ve východoindické rupii obsažené nabylo vyšší ceny než 16 *d*.

23·22 *grs* ryzího zlata, což je 1·50463 *g* ryzího nebo 1·6718 *g* hrubého zlata. Stříbrné *dollary* mají váhu $412\frac{1}{2}$ *grs* hrubého nebo 371·25 *grs* ryzího stříbra, takže byly raženy v poměru ceny stříbra ke zlatu 1:15·988 čili téměř 1:16. Stříbro tu bylo hodnoceno o něco levněji (asi o $\frac{3}{10}$) nežli v latinské mincovní Unii. — Na *Filipínách* jest stříbrná *peso* podobně v oběhu jako rupie východoindická s pevným vztahem k *dollaru* zlatému = $\frac{1}{2}$ *dollaru* severoamerického. — V britské kolonii *Kanadě* je platidlem zlatý *dollar*, totožný úplně s *dolarem* v Unii severoamerické podle svého obsahu zlata.

V *Mexiku* je mexický *dollar* zlatý váhy $\frac{3}{4}$ *g* ryzího zlata (o něco málo méně než váha poloviny *dollaru* severoamerického). Jinak jest měna papírová následkem posledních zmatků revolučních. Před tím byla měna zlatá s kurantními stříbrnými *dollary* mexickými = 27·153 *g* hrubého stříbra a 24·438 *g* ryzího stříbra. [Cena stříbra, která by souhlasila s touto paritou, byla by 28·94 *d* za 1 *oz* stand. stříbra, tedy poměr ceny stříbra ke zlatu byl tam vzat asi 1:32 $\frac{2}{3}$.] Také v ostatních románských republikách jest většinou měna papírová, zejména v nejdůležitějších z nich: v *Brasílii*, *Chile* a v *Argentíně*.

V *Japonsku* jest měna zlatá, jejíž základní jednotkou jest zlatý *yen* = $\frac{3}{4}$ *g* ryz. zlata (zrovna s tímž obsahem zlata, jako zlatý mexický *dollar*). Měna jest čistě zlatá (50 *sen* = $\frac{1}{2}$ *yen* stříbrný = 8·1 *g* stříbra ryzího je mincí drobnou).

V *Číně* není měny žádné kromě pro nepatrnější směny měna *méděná*; jinak se napořád směňuje za váhu stříbra, která se při každé směně musí přesně zjišťovati.

V *Egyptě* jest měna zlatá; koluje *egyptská libra*, vážící $8\frac{1}{2}$ *g* zlata jakosti 0·875 čili 7·4375 *g* zlata ryzího.

Podle obsahu zlata*) byly by ceny jednotlivých zlatých mincí navzájem srovnány asi takoveto:

100 *K* = 105·013 *frs*, což platí také o všech mincích zlatých podle frankové soustavy upravených (v mincovní unii latinské, ve Španělsku, ve Finsku a ve státech balkánských). Naopak jest

100 *frs* = 95·2258 *K*. Dále je

100 *M* = 123·4567 *frs* = 117·5627 *K*,

(naopak 1 *frs* = 0·81 *M* a přibližně 1 *K* = 0·85 *M*),

1 £ = 24·0175 *K* = 25·2216 *frs*,

1 amer. *dollar* (\$) = 4·9352 *K* = 5·1826 *frs*,

1 *yen* japonský = 1 mex. *dollar* = 2·46 *K* = 2·5833 *frs*,

*) Obsah ryzího zlata v měnných jednotkách jednotlivých zemí podle mimovních zákonů jest:

1 <i>K</i> (rakousko-uherská) =	304·9	<i>mg</i>
1 <i>M</i> (říšsko-něm.) . . . =	358·4	"
1 <i>fr</i> =	290·3	"
1 £ =	7322·4	"
1 \$ (am.) =	1504·6	"
1 <i>rubl</i> =	774·2	"
1 <i>hf</i> (hol. zlatý) . . . =	604·8	"
1 <i>krona</i> (sk.) =	403·2	"
1 <i>yen</i> }	750·—	"
1 mex. \$ }		
1 <i>egyptská libra</i> . . . =	7437·5	" atd.

1 ruský rubl = $2^2_{,3} \text{ frs} = 2\cdot5394 K (= 2\cdot16 M)$,
 1 hol. zl. = $1\cdot9837 K = 2\cdot0832 \text{ frs}$,
 1 skand. koruna = $1\cdot3226 K = 1\cdot3889 \text{ frs}$,
 1 egypt. libra = $24\cdot395 K = 25\cdot618 \text{ frs}$ atd.

Příliš přesné vypočítávání parit mincovních nemá praktického smyslu, jelikož opravdové vyrovnávání platů do ciziny se mincemi ani po většině neděje — (jest to spíše výměna zboží za zboží pomocí úvěrů směnečných a jiných vzpomenutými již devisami) — a kdyby se i mincemi vyrovnávalo, jsou počítány pouze v přibližné váze dle kursů, které se vždy od parity o dosti patrný zlomek odchyľují. Stačí udati poměr mincí na několik málo nejvyšších míst i při měnách přísně zlatých. *)

Pro měny papírové nelze udati vůbec žádného ani zdaleka přibližného poměru cen; ty jsou navzájem nesměrný a podobně nejsou směrný měny papírové se zlatými. Také nelze udati ani přibližného poměru cen mezi měnami zlatými a stříbrnými.

37. Ceny peněžité. Sociální dosah proměnlivé kupní síly peněz, zvláště měn papírových.

V moderní době všechny ceny skoro napařád se udávají veličinami peněžitými. Přežitky dřívějších cen jiných t. zv. *naturálních*, pokud se ještě udržely, hledí se vždy již přepočítávati na peníze. Důchody na př. poskytované v potravinách i v jiných tělesných požitcích, dále v bytech, šatstvu (stejnokrojích, livrejích), v palivu, svítivu i v jiných úkojích různých (na př. v ekypázích, v různých výhodách společenských atd.), jakož i různé deputáty se napařád již odhadují v penězích. Odhadování takových důchodů nepeněžitých i kusů jmění se přímo státní a jinou mocí veřejnou nařizuje pro účely zdaňovací, nebo když se jedná o přeměnu nebo o výkup podobných požitků nebo při jich zániku, je-li někomu uložena povinnost je nahraditi, nebo při rozdělování dědičtví atd.

Podobně také jmění v penězích jinak neúčtované, které má význam třeba jen čistě individuální, hledí se často přece peněžité oceňovati. Jest i nutné takové oceňování při posloupnosti dědičné nebo při rozdělování podílů z kusů jmění hmotně nedělitelných. Tak oceňují se často umělecká díla na trhu neprodávaná nebo různé sbírky v celku (uměleckých děl, starožitností, filatelistické, knihovny v celku atd.), rovněž i nábytek déle užívaný, náradí opotřebované, obnošené šatstvo atd. Ano i rodinné památky a podobné zcela individuální hodnoty někdy se peněžité vyvažují.

*) Při mezinárodních směnách zlatých mincí a při spekulacích spočívajících na rozdílích jejich (při t. zv. *arbitráži* mincí) se dbá také na skutečnou váhu jejich, zmenšenou opotřebováním. Musejí se hradiť schodky, které vznikly otřením mincí bez ohledu na to, zdali ještě mají trpěnou váhu. Patrně se při tom cení pouze skutečný obsah zlata v mincích. To děje se ovšem jen potud, pokud se vyžaduje vyrovnávání kovem (zlatem). Jinak při platech v cizích měnách zlaté mince se účtují stejně jako jiné kurantní (běžné) peníze téhož stánu, pokud neklesla jejich váha pod váhu trpěnou.